

2022-05-09

a.remissvar@regeringskansliet.se
anna.scholin@regeringskansliet.se

Diarienummer: A2022/00220

NSPH:s svar på ”Ett utökat skydd mot diskriminering” SOU 2021:94

Nationell Samverkan för Psykisk Hälsa (NSPH) är en organisation som samlar patient-, brukar- och anhörigorganisationer inom det psykiatriska området. NSPH har idag 13 medlemsorganisationer. Dessa är RFHL, RSMH, Riksförbundet Attention, Sveriges Fontänhus, Riksförbundet Balans, Schizofreniförbundet, Frisk & Fri, SPES, SHEDO, Suicide Zero, Svenska OCD-förbundet, ÅSS och FMN.

Bland organisationerna finns barn, unga och vuxna med exempelvis autism, adhd, bipolär sjukdom, ångestproblematik, depressioner, utmattningssyndrom, självskadebeteende, ätstörningar, beroende, kommunikations- samt språkstörningar. Att man har flera olika diagnoser är vanligt. Bland medlemsorganisationerna finns även många anhöriga, exempelvis syskon, vänner och vårdnadshavare, till ovan nämnda personer.

Inledning

Frågan om diskriminering av personer med psykisk funktionsnedsättning är en som NSPHs medlemsförbund har följt under flera decennier. Trots att kartläggningar visar att 3 av 4 svenskar berörs av psykisk ohälsa, antingen som drabbad eller som anhörig, under sin livstid, så finns det fortfarande ett stort stigma och stor okunskap kring frågan.

Mellan åren 2014 och 2017 drev NSPH ett projekt med fokus på just diskrimineringsfrågan, och fick där också genom en rådgivningslinje ta del av 500 berättelser om upplevelser av diskriminering på grund av psykisk funktionsnedsättning. Vi kompletterade även dessa med att sammanställa den forskning som gjorts på temat under de senaste 10 åren. Det vi såg var att diskrimineringen av vår målgrupp var utbredd över alla samhällets områden, ibland individuell och ibland strukturell, ibland dold och ibland oförtäckt, många gånger med livsförödande konsekvenser.

Vi ser därför mycket positivt på att frågan om ett utökat skydd mot diskriminering utreds och att dessa förslag läggs, och beskriver ytterligare behov av förstärkningar som vi sett genom vårt arbete i ett avslutande avsnitt i remissvaret.

5. Överväganden och förslag när en identifierbar skadeliden saknas

5.3 Behövs ytterligare åtgärder när det saknas en identifierbar skadelidande?

NSPH välkomnar utredningens bedömning att åtgärder bör införas för att stärka skyddet mot direkt diskriminering genom att göra det möjligt att förhindra spridning av uttalanden eller meddelanden som uttrycker missaktning som har samband med diskrimineringsgrunderna från dem som har ett bestämmande inflytande i verksamheten eller organisationen.

Vi ser positivt på att det ska bli möjligt att driva ärenden om diskriminering även i de fall där det inte finns någon skadeliden eller inte finns någon som vill driva ett ärende om diskriminering. När verksamheter inom diskrimineringslagens samhällsområden uttrycker sig missaktande om en diskrimineringsgrund har vi sett situationer där det blir svårt att agera på detta. Det blir avskräckande för målgruppen som det berör, och de kanske därför helt avstår att söka ett arbete eller en utbildning just där, vilket leder till att det inte finns en skadeliden person som kan driva ärendet. Det tydliga och uttryckliga diskriminerande sättet att uttrycka sig står därför oberört.

Vår erfarenhet är också att personer som diskriminerats på grund av psykisk ohälsa många gånger inte maktar med att driva ärenden om diskriminering efter att de har missgynnats på grund av en psykisk funktionsnedsättning. Många gånger kämpar personer med psykisk funktionsnedsättning med att få livet att gå ihop, och en erfarenhet av att diskrimineras kan göra detta ännu svårare. I det projekt som vi bedrev såg vi dessutom att de samhällsområden som vår målgrupp oftast upplevde sig missgynnade inom på grund av sin psykiska ohälsa var socialtjänsten och hälso- och sjukvården. Detta innebär att den diskriminering man utsätts för också kan innebära att man blir utan den vård eller det stöd man har behov av och rätt till. Det som då hamnar i fokus är att få livet att fungera, och det kan ta tid innan man känner sig redo att ta sig an en anmälan om diskriminering. Här ser vi också en brist i diskrimineringslagens preskriptionstid på två år, då vi sett återkommande exempel på hur den psykiska funktionsnedsättningen, ofta i kombination med psykisk ohälsa, försvårar möjligheten att ta upp och driva ett ärende innan preskriptionstiden gått ut. För att säkerställa att just NSPHs målgrupp får ett bättre skydd mot diskriminering bör preskriptionstiden därför förlängas.

Att driva ett ärende om diskriminering ställer krav på sådant som personer med psykisk funktionsnedsättning ofta behöver stöd med. Det ställer exempelvis krav på exekutiva funktioner – att initiera, organisera och slutföra kognitivt krävande uppgifter. Psykisk ohälsa har fortsatt ett stigma knutet till sig, något som gör att många upplever mycket skam efter att ha diskriminerats till följd av en psykisk funktionsnedsättning – något som också gör att det blir mer krävande att ta sig an att driva ett ärende. Överlag anser NSPH att det bör säkerställas att enskilda får möjlighet att få sin sak prövad i frågor kring diskriminering, inte minst när denna diskriminering sker i kontakten med samhällets offentliga aktörer såsom socialtjänst och hälso- och sjukvård.

Det är enbart DO, antidiskrimineringsbyråer, eller fackföreningar om frågan är kopplad till arbetsmarknaden, som kan driva ärenden gällande diskriminering vilket riskerar att försvåra möjligheten att driva ärende om diskriminering. Vi ser positivt på att DO nu driver fler ärenden jämfört med för ett antal år sedan då de hade en mer strategisk hållning, men menar också att det behöver säkerställas att det alltid finns en möjlighet att få sin sak prövad. Det kan inte hänga på vad den just vid det tillfället tillsatta DO:n ser som sitt uppdrag, och i de fall det blir svårare att få sin sak prövad via DO behöver detta kompletteras med andra möjligheter, exempelvis förstärkning av Antidiskrimineringsbyråerna.

Utöver möjligheten att motta diskrimineringsersättning ser vi det som viktigt att ärenden drivs för att förtydliga rättspraxis kring hur lagens skydd ser ut, särskilt i områden som

bristande tillgänglighet för personer med psykisk funktionsnedsättning. I dagsläget blir det ibland så att aktörer, i och med att nivåerna för diskrimineringsersättning är så låg, väljer att betala för att undvika att genomgå en rättslig prövning av ärendet. Men i detta förloras möjligheten att stärka rättspraxis samt för målsäganden att få upprättelse i sak. Detta ser NSPH som en stor brist.

5.5 Vite ska införas som sanktion

NSPH ser positivt på förslaget att vite ska införas som sanktion.

5.6 Diskrimineringsombudsmannen ska kunna göra en framställning om vite till Nämnden mot diskriminering

Vad gäller DOs roll i att bedöma när det är lämpligt ur allmän synpunkt att ansöka om ett vitesföreläggande menar vi att DO bör ha en samverkan med representanter för de målgrupper som omfattas av diskrimineringsgrunderna för att säkerställa att de personer som själva berörs görs delaktiga i bedömningen om när det är av allmänt intresse.

7 Överväganden och förslag om viss offentlig anställning

7.3 Förslag om förbud mot diskriminering inom offentlig verksamhet

NSPH välkomnar varmt utredningens förslag om ett utökad skydd mot diskriminering av personal i vissa offentliga anställningar. NSPH har sett detta som en stor brist i skyddet mot diskriminering. Vi är också mycket positiva till att tillägget också omfattar privata aktörer som utför offentliga förvaltningsuppgifter samt att tillägget kommer göra att i princip allt handlande eller agerande kommer att omfattas.

7.4.1 Undantag för domstolars handläggning, domar och beslut

Vad gäller undantaget för domstolars handläggning, domar och beslut i enskilda mål och ärenden så har vi förståelse för värmandet om domstolarnas oberoende, men vill ändå betona vikten av att deras verksamhet ändå kan behöva granskas. Vi ser det som en mycket nödvändig förstärkning att övriga åtgärder inom domstolars verksamhet ska omfattas, särskilt att ett skydd mot bristande tillgänglighet på grund av psykisk funktionsnedsättning ska finnas. Det är vanligt att många i vår målgrupp upplever hela domstolsprocessen som diskriminerande då tillräckliga anpassningar inte görs. Detta menar vi också äventyrar personers rätt till en rättvis rättegång.

7.4.3 Säkerhetspolisens verksamhet och åtgärder i övrigt som avser rikets säkerhet ska undantas från förbudet

NSPH vill här betona att skyddet vad gäller uppgifter kring rikets säkerhet bör användas restriktivt så att skyddet blir just för särskilt känslig verksamhet, men inte används som en möjlighet att begränsa granskning i delar av verksamheten som inte direkt utgör sådan verksamhet, såsom de diskriminerande ansökningsförfaranden som funnits vid Försvarsmakten.

Övriga kommentarer kring skyddet mot diskriminering

Direktiven för utredningen inför detta betänkande har varit tydligt avgränsade. NSPH vill ändå ta denna möjlighet i beaktande att förmedla ett par ytterligare synpunkter till lagstiftaren vad gäller skyddet mot diskriminering för personer med psykisk funktionsnedsättning. Dels anser vi det som viktigt att lyfta upp det faktum att kringliggande lagstiftning inte ger vår målgrupp samma skydd som det ger flera andra målgrupper som omfattas av andra diskrimineringsgrunder. Exempelvis Brottsbalken ger ett skydd vad gäller sexuell läggning, trosbekännelse, nationellt eller etniskt ursprung och könsöverskridande identitet, men inte för funktionsnedsättning. I de fall man väger nödvändigheten av att stärka skyddet mot diskriminering måste därför beaktas att vissa grupper i dagsläget åtnjuter ett mindre starkt skydd i kringliggande lagstiftning.

Vi vill också kommentera hur diskrimineringslagen i praktiken skyddar personer med skadligt bruk och beroende. Samsjuklighetsutredningen har fått i uppdrag av regeringen att utreda hur vården för personer med samsjuklighet mellan skadligt bruk och beroende och psykisk ohälsa ska se ut, med ett betänkande som just nu också är ute på remiss. I detta betonas vikten av att skifta bort från det gamla och moraliserande perspektiv på beroende och istället se det som det behandlingsbara tillstånd som det är. Även i fall av upplevd diskriminering har beroende setts som ett socialt problem och därför inte ansetts ingå i diskrimineringsgrunden funktionsnedsättning, trots att det också är en psykiatrisk diagnos i DSM (Diagnostic and Statistical Manual of mental disorders). Personer med beroende är dessutom en grupp som det är mer socialt accepterat att prata nedsättande om, vilket borde göra det än viktigare att se till att de får det skydd som de redan borde ha, på samma sätt som andra psykiatriska diagnoser.

Slutligen vill vi också betona vikten av att det finns hjälp att få för att upprätthålla sina rättigheter för personer med psykisk funktionsnedsättning. I vårt antidiskrimineringsarbete bedrev vi under en projektperiod en rådgivning för personer som upplevt sig diskriminerade på grund av psykisk ohälsa. Av de som hörde av sig till oss var det delvis många som hade varit med om tydliga diskriminerande upplevelser, men som var så vana vid att få denna form av bemötande att de inte såg det som uppseendeväckande och därför inte hade agerat på det. Det var också många som hörde av sig som hade varit med om att behandlas illa av aktörer i samhället på sätt som inte omfattades av diskrimineringslagen, men som inte hade kunskap om de andra lagar, aktörer och sätt som ska ge ett skydd mot den sortens upplevelser. Vår erfarenhet är att det, för att de rättigheter som finns i lagar och regler ska ge faktisk effekt i människors liv, också behöver finnas en möjlighet att rådges och vägledas kring detta när man lever med psykisk ohälsa. Annars är risken att rättigheterna endast finns till på papper och att det inte får de konsekvenser som det skulle behöva få när dessa bryts.

Nationell Samverkan för Psykisk hälsa

Conny Allaskog

Conny Allaskog

Ordförande